

ELEMENTS CERÀMICS ORNAMENTALS

I. INTRODUCCIÓ.

Com orientació al lector, m'agradaria fer un aclariment preliminar. En ceramologia quan es parla de ceràmica que s'integra o forma part de l'arquitectura d'una casa, o dels seus complements, es parla de *ceràmica aplicada*. Com veurem seguidament, els elements ceràmics amb funció ornamental, sigui total o parcial, poden pertànyer a aquest grup o poden ser independents de les construccions arquitectòniques pròpiament dites. Per tant, si bé molts dels que comentarem són, realment, de *ceràmica aplicada*, també n'hi ha "d'exempts" o independents.

També cal recordar que, si bé la rajola envernissada és un dels elements més habituals de la ceràmica aplicada i sovint és utilitzada amb finalitats ornamentals, en aquest capítol s'han exclòs els plafons de rajoles figuratives per haver estat ja tractats. Això sí, veurem altres aplicacions decoratives d'aquest tipus de peça.

II. LA CERÀMICA DE CAIRE ORNAMENTAL.

II.1. La *ceràmica aplicada*.

II.1.1. Elements estructurals de parets i cobertes.

En ocasions, els propis elements ceràmics de tipus estructural utilitzats per construir les *fàbriques* i les cobertes, com poden ser els maons i les teules, per la forma capritxosa en que han estat col·locats o pel seu acabat constitueixen, en si mateixos, motius d'ornamentació de l'edifici. Aquestes pràctiques foren força freqüents en temps passats, però la feina addicional que comporten fa que avui dia se "surtin de pressupost".

La "Torre Mora" (Barri de Can Cadena) és un exemple de construcció en la que molts elements estructurals estan disposats per aconseguir un clar efecte ornamental secundari.

Construcció defensiva a la muralla de Can Monmany rematada per diverses combinacions i elements ornamentals.

Combinació de maons i relleus per ressaltar les finestres de l'església de l'Assumpció.

Detall de la col·locació dels maons per fer columnes més decoratives (Casa Mellado).

Teules àrabs disposades en forma d'arcs sobre les portes d'entrada d'una casa.

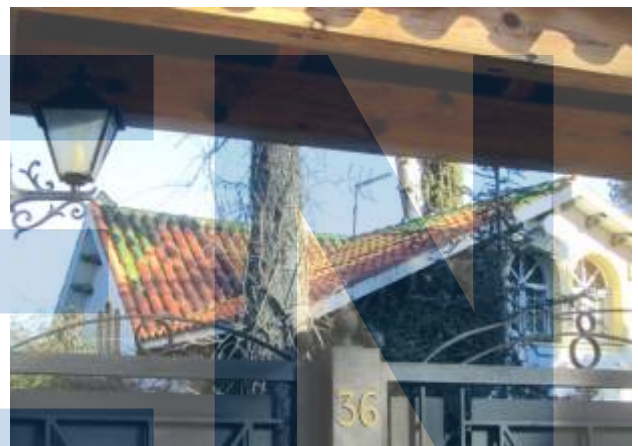
Detall d'un ràfec de teulada. Sistema constructiu, abans molt utilitzat, per aconseguir volades més sobresortints.

Un altre exemple de ràfec fet amb corbes, cairons i teules.

Sotabalcó solucionat a l'estil dels ràfecs de cairons en punta.

Exemple de teulada amb teules envernissades de colors.

II.1.2. Coronaments.

Al cim de teulades i baranes forat costum, durant el Modernisme i el Noucentisme, rematar aquestes parts de les cases amb elements ceràmics en forma d'esferes, pinyes, pinacles, copes o altres formes. De vegades eren envernissades, d'altres no.

Coronament en forma de pinya envernissada.

Coronament de forma esfèrica amb pinacle.

II.1.3. Xemeneies.

Sovint les xemeneies eren fetes totalment en ceràmica, fins i tot envernissada, la qual cosa, a més de la seva funció eminentment pràctica, els hi conferia també un aire ornamental. Durant el decurs d'alguns estils -principalment els ja esmentats Modernisme i Noucentisme- també fora freqüent l'ús del trencadís o aplicació de ceràmica a xemeneies fetes d'obra.

Xemeneia de ceràmica del 1er terç del segle XX.

Xemeneia d'obra amb aplicació de rajoles i trencadís.

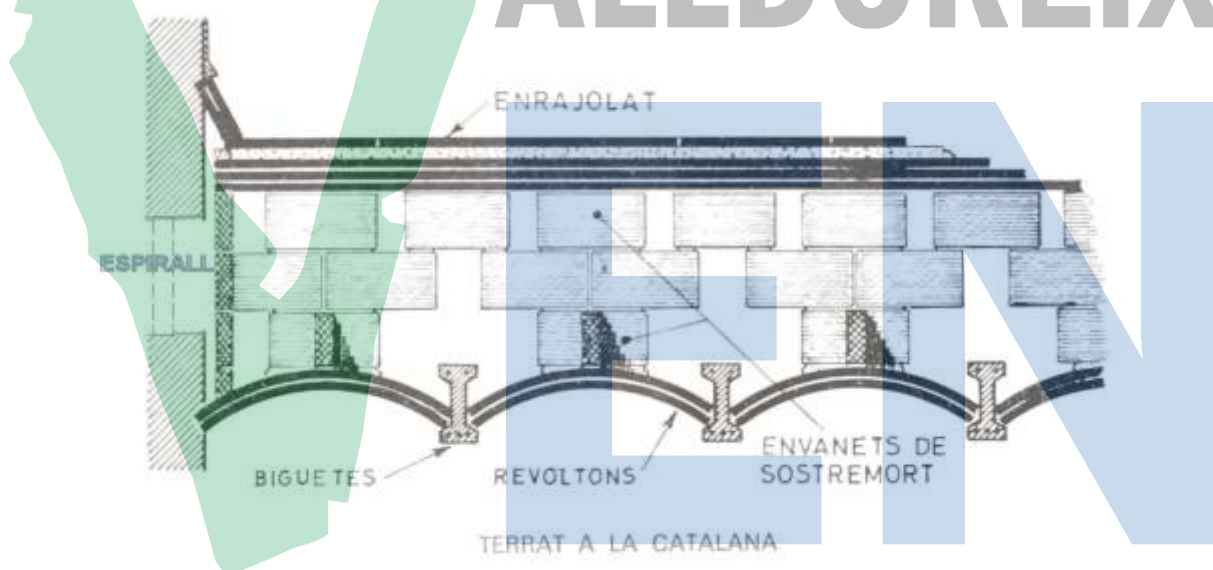
Xemeneia de ceràmica envernissada.

Xemeneia d'obra amb aplicació de rajoles per fer la seva teulada.

II.1.4. Espiralls.

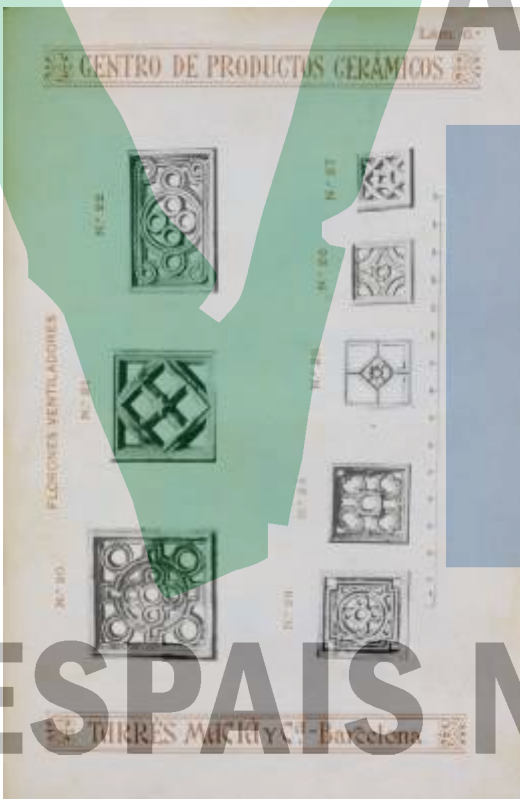
Des de mitjans del segle XIX fins ben entrat el XX s'implantà un nou tipus edificatiu. Entre d'altres, una de les seves característiques fou la substitució dels habitacles superiors dits a "sotateulada", per habitacions que quedaven molt millor aïllades gràcies a un sostremort. Aquesta solució, coneguda com terrat o coberta "a la catalana", creava una cambra superior que aïllava, però que a l'hora calia airejar. La ventilació es facilitava si es practicaven petites obertures estratègicament situades: els espiralls. Era costum protegir aquests espiralls amb una peça de ceràmica calada, del mateix nom, que impedia l'entrada d'animals i, al mateix temps, constituïa un ornament a les façanes. També es van protegir amb elements comuns de construcció com maons o corbes.

Espiralls funcionals fets amb corbes (curvetas) o maons.

Models d'espiralls ceràmics artístics.

ESP AIS NATURAL S

Pàgina d'un catàleg antic en que s'anuncien diversos models d'esp iralls.

... i a més, és el lloc ideal per fer el niu!

II.1.5. Gàrgoles.

Per a drenatge de terrats i golfes. Recordem que a l'interior d'aquestes durant molts anys s'allotjaven els dipòsits d'aigua, que necessitaven un sobregidor i eren susceptibles d'inundar les golfes.

ESPAIS NATURALS

II.1.6. Balustres.

Alguns pocs xalets de Valldoreix varen utilitzar aquests elements per protegir les baranes de les seves terrasses. Amb tot, per la major abundor de cases amb terrat, van ser molt més freqüents a San Cugat.

II.1.7. Rajola aplicada a sota balcons, ràfecs i altres.

La rajola envernissada o pintada ha estat un element molt utilitzar per revestir, impermeabilitzar o guarnir diferents elements constructius. També es fa servir el terme “a la catalana” per referir-se a la coberta de teules àrabs doblades, per a sota, amb rajola comuna.

Exemples de ràfec, sotabalcó i ampits de finestra, convertits en jardinera, als que s'ha aplicat diversos tipus de rajola.

ALLDOREIX

II.1.8. La ceràmica aplicada a les tanques.

Plafó ornamental de rajoles valencianes en un buit de la façana de Can Monmany.

Les tanques de jardí i les portes en elles practicades són elements arquitectònics susceptibles de ser construïts amb elements ceràmics molt diversos, els quals sovint cobren un valor ornamental per si mateixos. En altres ocasions, sobretot durant el primer terç del segle XX, també se'ls hi va aplicar rajoles com element ornamental.

ESPAIS NATURALS

Diversos tipus de tanques fetes amb elements comuns com maons o corbes, o també amb gelosies.

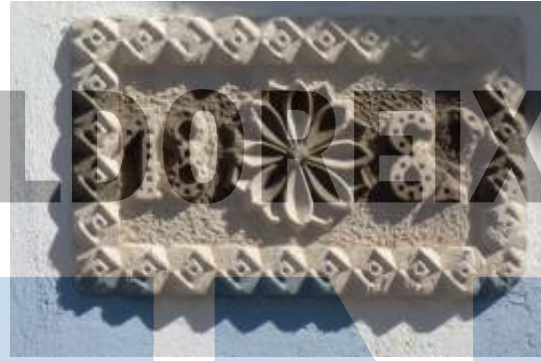
Aplicació de rajola envernissada i/o decorada.

II.1.9. Plafons i rajoles indicadores.

És freqüent que els rètols utilitzats per indicar els noms de carrers o els noms i números de les cases siguin rajoles pintades i envernissades. Siguin benvingudes en comptes de les horroroses plaques metàl·liques o les fredes plaques de ciment o pedra artificial. De tota manera, ací només volem fer un recordatori d'aquelles que comporten una major dosi ornamental.

Plafó del reconegut ceramista Joan Baptista Guivernau i Sans (1909-2001, Barcelona).

II.1.10. Altres elements.

Existeixen molts altres elements de ceràmica aplicada: cairons en relleu, botons, llaceries, caps de carener, modillons, brancalades, etc. però en ser més característics de l'arquitectura urbana, o bé emprats per estils arquitectònics poc o nul·lament representats a Valldoreix, els tractarem només com una miscel·lània.

ALLDOREIX

Cairò en relleu.

ESPAIS NATURALS

Botó (Sant Cugat).

Caps de carener.

II.2. Elements independents o “exempts”.

Denominarem així als elements arquitectònics que no formen part, pròpiament, de les construccions principals o edificis. Precisament el tret urbanístic principal de Vallldoreix n'és el ser una “Ciutat Jardí”, la qual cosa suposa que les cases estan rodejades, en més o menys extensió, per terrenys enjardinats. Aquests jardins han estat concebuts pels seus propietaris o el jardiniers que els han dissenyat amb estils molt diferents, en funció, sobretot, dels gusts de l'època en que foren construïts. Fins els anys 60 del segle XX, era costum dividir-los en parterres o espais de formes geomètriques, a on eren posades les plantes de flor, aromàtiques, etc. Aquests estils eren llunyans hereus dels antics jardins barrocs francesos, que varen dominar Europa fins mitjans del segle XVIII. Llavors, però, va néixer un nou estil a Anglaterra, molt més “paisatgista” que imità la natura.

Entre els nostres jardins, de dimensions molt més reduïdes, encara es poden trobar alguns exemples dels dits *jardins romàntics*, que estigueren tan de moda durant el segle XIX i principis del XX. En ells també s'incorporaven elements que copiaven la natura, i les grutes i els brolladors n'eren típics. L'aigua sempre ha constituït un atractiu important als jardins de totes les èpoques. Una de les formes més simples d'introduir-la eren les fonts, que acostumaven a incorporar elements ceràmics. Un altre peça indispensable i entranyable d'aquells jardins dels nostres avis eren les jardineres de ciment amb rajoles envernissades aplicades. Ambdós, conjuntament amb l'escultura, representen els principals protagonistes d'aquest apartat.

Més tard, tot això va ser “escombrat” per la simplicitat i la naturalitat del jardí japonès. Només s'han salvat alguns tests amb valor ornamental, abans que de més enllà del Japó (Vietnam i Xina) també ens hagin envaït en aquest camp.

II.2.1. Fonts.

Rajola a motlle per ser utilitzada com eixidor d'una font.

II.2.2. Jardineres i tests.

II.2.3. Terrissa tradicional utilitzada com elements de jardí:

No és estrany trobar-nos, de tant en tant, peces de terrissa popular antiga o contemporània, emprats com elements ornamentals de jardineria. Al mig de la gespa o en recons dels nostres jardins podem contemplar peces que, en molts casos, atresoren alguns segles d'antiguitat i que havien estat concebudes per usos molt diferents.

Gran gerra vinatera.

Brocal de pou.

Cossi bugader de grans dimensions.

Gerra per a decantació.

II.2.4. Escultures.

Terracota representant un àngel, i detall del cap, obra de Marina Tomás (Valldoreix).

Cap-buf fet a motlle i de producció industrial.

Gran drac revestit de trencadís ceràmic a l'estil modernista.

III. AGRAÏMENTS:

Agraim la cessió d'imatges a Fèlix Mestres i Josep Mani, així com a tots els valldoreixencs que ens han permès obtenir aquests documents gràfics.

Casa Armet, Sant Cugat. Es tracta d'un dels millors exemples d'arquitectura modernista al municipi. Xalet d'estiu construït per l'arquitecte Ferran Romeu i Ribot, que s'acabà el 1898 i que presenta clares influències del dels Quatre Gats, acabat poc temps abans per Puig i Cadafalch a Barcelona. L'ús ornamental de ceràmica aplicada -tant de maó, com d'envernissada- n'és una de les seves característiques principals.

Alfons Romero i Vidal